

вої бази, ефективної системи правової відповідальності за екологічні правопорушення і формування розвиненої суспільної екологічної свідомості.

Література

1. Асоціація екологічного страхування. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.aekos.ru>.

2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування : навч. посібн. – Харків : Вид-во "Бурун Книга", 2009. – 480 с.

3. Екологічне страхування. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ue-ic.com.ua>.

4. Процюк В.А. Екологічне страхування як забезпечення принципу екологічної відповідальності в умовах аварійного забруднення довкілля / В.А. Процюк // Сотрудничество для решения проблемы отходов : матер. 2-ої Міжнар. конф. – 9-10 февраля 2002. – Харків. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.waste.com.ua/cooperation/2005/theses/protsyuk.html>.

Василишин Х.Р. Особенности правового регулирования экологического страхования в Украине

Акцентируется внимание на актуальности и важности экологического страхования в сфере охраны окружающей среды. Рассмотрены разные подходы относительно сущности понятия "экологическое страхование". Проанализирована законодательная база экологического страхования в Украине. Обнаружены главные проблемы отечественного законодательства в сфере экологического страхования. Предложено принять Закон Украины "Об экологическом страховании" и пакет законов в сфере экологического страхования.

Ключевые слова: экологическое страхование, экологическое законодательство, окружающая среда, экологические риски.

Vasylyshyn Kh.P. Special features of legal regulation of environmental insurance in Ukraine

Attention is given on actuality and importance of environmental insurance. Different approaches about essence of a concept "environmental insurance" are considered. The legislative base of environmental insurance is analyzed in Ukraine. The main problems of native legislation in the field of environmental insurance are found. It is suggested to pass an Act of Ukraine "About environmental insurance" and package of laws in the field of environmental insurance.

Keywords: environmental insurance, environmental legislation, environment, environmental risks.

УДК 330:34

*Здобувач М.В. Демченко – Львівська обласна дирекція
АТ "Райффайзен Банк Аваль"*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Проаналізовано результати діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в Україні та оцінено їхню ефективність. Обґрунтовано необхідність створення умов для розвитку всіх учасників системи НПЗ, враховуючи недержавні пенсійні фонди, страхові компанії і банки, та законодавчого закріплення їхньої рівноправності.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійне страхування.

Упродовж останніх років спостерігається наростання кризових явищ пенсійного забезпечення населення України. Щорічно збільшуються видатки

Пенсійного фонду України (ПФУ) як внаслідок демографічного приросту числа пенсіонерів, так і неефективної соціальної політики. Зростає навантаження на працюючу частину населення і на бюджет країни. Самостійно, за рахунок внесків, Пенсійний фонд не може виплачувати пенсії, зростає обсяг сумарної дотації Пенсійному фонду із Державного бюджету. Так, для збалансування бюджету ПФУ у Державному бюджеті на 2010 р. передбачено кошти на покриття дефіциту Пенсійного фонду в сумі близько 30 млрд грн¹.

Ці проблеми зумовлюють актуальну необхідність повномасштабної реалізації пенсійної реформи, сутність якої полягає у переході до трирівневої пенсійної системи: 1-й рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, 2-й рівень – нагромаджувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, 3-й рівень – система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ). Правові засади реформування системи пенсійного забезпечення регламентуються Законами України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення", які набули чинності з 1 січня 2004 р. Однак повномасштабне здійснення пенсійної реформи, зокрема початок впровадження другого рівня пенсійної системи, відкладається з року на рік. У 2009 р. уряд затвердив концепцію проведення реформи, згідно з якою у 2010-2014 рр. будуть реалізовані заходи з підготовки впровадження другого рівня пенсійної системи, а 2014-2017 рр. – безпосереднє його запровадження.

Важливою складовою пенсійної реформи має стати розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" визначає правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні та регулює правовідносини, пов'язані з цим видом діяльності [1].

Недержавне пенсійне забезпечення – це складова частина системи пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних нагромаджень, додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється: пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками фондів; банківськими установами через укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для нагромадження пенсійних заощаджень; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду [9].

Особливістю діяльності банківських установ є те, що вони укладають договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків для нагромадження пенсійних заощаджень з гарантією повернення в разі банкрутства банківської установи. Однак банківські установи можуть відкривати депозитні пенсійні вклади лише в обсязі фонду гарантування фізичних осіб. Банки також беруть активну участь у системі НПЗ як зберігачі та адміністратори створених ними корпоративних пенсійних фондів.

¹ [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.epravda.com.ua/news/2010/03/20/230299/>

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) в Україні розпочали свою діяльність з 2004 р. і є новими інститутами в економіці України. У своїй діяльності недержавний пенсійний фонд пов'язаний з компанією з управління пенсійним фондом, компанією з управління пенсійними активами, банком-зберігачем. Недержавний пенсійний фонд – неприбуткова юридична особа, він не може бути проголошений банкрутом та ліквідований за законодавством про банкрутство.

Відповідно до норм законодавства, недержавні пенсійні фонди створюються у формі відкритих, корпоративних та професійних пенсійних фондів. Так, станом на 01.01.2009 р. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг внесла до Державного реєстру фінансових установ інформацію про 110 недержавних пенсійних фондів, із них 86 відкритих пенсійних фондів, 14 корпоративних і 9 професійних НПФ [6]. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні свідчать про динамічне зростання цього сектору економіки (табл. 1).

Табл. 1. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2006-2009 рр.

Показники недержавних пенсійних фондів	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Кількість недержавних пенсійних фондів	79	96	110	107
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	193	279	482,5	497,1
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	41,5	55,9	62,3	62,5
Загальні активи НПФ, млн грн	119,7	234,4	582,9	857,9
Пенсійні внески (млн грн), зокрема	119,7	234,4	582,9	754,6
- від фізичних осіб	5,3	14,0	26,0	31,8
- від юридичних осіб	108,2	220,4	556,8	722,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,02	0,04	0,1	0,1
Пенсійні виплати, млн грн	4,0	9,1	27,3	90,1
Сума інвестиційного доходу, млн грн	23,4	68,1	86,8	236,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	6,1	16,6	31,6	47,1

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України¹.

За результатами 2009 р., переважними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банках (40 % інвестованих активів), облігації підприємств – резидентів України (18,9 %), цінні папери, дохід за якими гарантував Кабінет Міністрів України (16,4 %), та акції українських емітентів (8,8 %)². Загальна сума активів, сформованих пенсійними фондами, станом на кінець 2009 р. становила 857,9 млн грн, а загальна сума пенсійних внесків (наростаючим підсумком з початку діяльності) – 754,6 млн грн. Загальна кількість учасників на кінець 2009 р. становила 497,1 тис. осіб, що становить менше 2 % з майже 21 млн осіб працюючого населення. Варто зазначити, що внаслідок кризових явищ в економіці у 2009 р. кількість укладених пенсійних

¹ [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dfp.gov.ua>

² [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2009_01.pdf

контрактів зростає лише на 0,2 тис., а кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами – на 14,6 тис. осіб.

Незважаючи на значні темпи приросту пенсійних активів протягом останніх років, вони досить невеликі, якщо порівняти їх з обсягами активів інших банківських та небанківських установ. Нагромадження недержавних пенсійних фондів за 5 років діяльності становлять менше 1 % річного обсягу бюджету ПФУ [11].

Недержавні пенсійні фонди для більшості українців залишаються невідомим явищем. З майже 21 млн осіб працюючого населення до недержавних пенсійних фондів залучено менше 2 %. У країнах із розвинутою ринковою економікою ці показники в десятки разів більші. Більшість тих, хто робить внески до НПФ – це компанії. І лише 4 % внесків до НПФ – платежі фізичних осіб. З більш ніж одного мільйону роботодавців – суб'єктів господарювання вкладниками пенсійних фондів за п'ять років їхнього існування стали лише 2300 або тільки кожне п'ятисоте підприємство.

Вкладниками недержавних пенсійних фондів є, насамперед, державні установи та їхні працівники, зокрема НБУ, "Укртелеком", "Укрпошта", Укррексбанк тощо. Ці підприємства практикують внески у власні недержавні пенсійні фонди за рахунок їх включення у собівартість продукції¹. Ще однією важливою проблемою є забезпечення вищих рівнів доходності від інвестування активів НПФ в умовах слабкого фондового ринку. Жоден з НПФ не забезпечив доходність активів вище рівня інфляції.

Учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення є також і страхові компанії. Якщо пенсійні фонди оперують у сфері пенсійного забезпечення на засадах схем "з визначеними внесками", які спираються на механізм персоніфікованого нагромадження коштів, то пенсійне страхування працює за схемами "з визначеними виплатами" [7] і здійснює нагромаджувальне страхування для забезпечення додаткового доходу впродовж певного терміну або довічно, після виходу на пенсію або в разі досягнення певного віку. Основні показники страхової діяльності зі страхування життя за 2005-2008 рр. наведено у табл. 2.

Страхові компанії займаються інвестиційною діяльністю, Українські страхові компанії інвестують резерви здебільшого в банківські депозити (понад 30 % страхових резервів) або зберігають на поточних рахунках (40,7 %). З кожним роком посилюється тенденція вкладення коштів у цінні папери².

На кінець 2009 р. кількість страхових компаній становила 450, із них 72 страхових компанії зі страхування життя (СК "Life"). Незважаючи на значну кількість компаній, фактично основну частку валових страхових премій (95,2 %) акумулюють 20 СК "Life".

Загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками за 2009 р., становила 20 442,1 млн грн (зокрема зі страхування життя – 827,3 млн грн). Структура валових страхових премій від фізичних осіб ста-

¹ [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/01/25/224924/>

² [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/sk_2009.pdf

ном на 31.12.09 р. за видами страхування життя становить 641,4 млн грн (2,2 %ВВП), а обсяг валових страхових виплат за 2009 р. становив 6 737,2 млн грн, зокрема зі страхування життя – 62,7 млн грн (або 0,9 %)¹.

Табл. 2. Основні показники страхової діяльності зі страхування життя за 2005-2008 рр.

Види страхування та основні показники страхової діяльності за 2005, 2006, 2007, 2008 рр.	Валові надходження страхових платежів (премій, внесків), тис. грн			
	2005	2006	2007	2008
Всього з усіх видів страхування:	12853498,2	13829994,9	18008225,5	24008567,5
Види страхування інші, ніж страхування життя	12532243,6	1337917,7	1722462,9	22913019,4
Страхування життя, зокрема:	321254,6	450818,2	783862,6	1095548,1
за договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	58,2	4829,6	35440,5	86,5
за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	38023,9	40540,9	45423,4	51800,1
за іншими договорами нагромаджувального страхування	256683,3	365471,7	561895,5	769298,7
за договорами страхування життя лише на випадок смерті	10334,0	18087,0	33790,1	40375,0
за іншими договорами страхування життя	16155,2	21889,0	107313,1	233987,9

Джерело: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України².

На сьогодні в Україні триває дискусія щодо ролі та місця страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення. Одні експерти звертають увагу на більші ризики під час роботи із схемами "із визначеними виплатами" та на відсутність Фонду гарантування виплат за договорами страхування життя [7]. Активно поширюється думка, зокрема і в ЗМІ, що страхова організація не має права здійснювати збір пенсійних внесків та інвестування накопичених коштів в рамках механізму НПЗ і може брати участь в НПЗ виключно шляхом створення окремої юридичної особи – недержавного пенсійного фонду.

Існує і протилежна думка, що в плані надійності, платоспроможності, захисту майнових інтересів майбутніх пенсіонерів (застрахованих осіб) страхові компанії не тільки не поступаються НПФ, а й переважають їх. Так, мінімальний нормативний статутний фонд страховика життя (1,5 млн євро) більший, ніж статутні фонди НПФ, компанії з управління його активами (КУА)

¹ Підсумки 2009 року. Політика регулятора ринку страхування у 2010 році/ Тези доповіді Голови Держфінпослуг В.Волги на V Міжнародній конференції по страхуванню та перестрахованню "Київська весна 2010", 21 квітня 2010 року. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/Kiev_Vesna_21.04.2010.pdf

² [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dfp.gov.ua>

та адміністратора, разом взятих. Крім цього компанії із страхування життя несуть повну і одноосібну відповідальність перед клієнтом за збереження і примноження нагромаджуваних коштів, тоді як в НПФ за дотримання пенсійного контракту, відповідає не пенсійний фонд, а його адміністратор, причому лише по збитках, завданих унаслідок порушення умов пенсійного контракту, і тільки в межах свого резервного фонду [12].

Табл. 3. Порівняльна характеристика НПФ та СК "Life" в системі НПЗ.

Нормативно-правова база	НПФ	СК "Life"
		Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення"
Довіра населення	незначна	незначна
Обсяги активів, внесків та виплат	незначні в світовому та європейському порівнянні	незначні в загальних обсягах всіх видів страхування
Учасники НПЗ	переважно юридичні особи	переважно фізичні особи
Схеми пенсійного забезпечення	з визначеними внесками (DC-модель – defined contribution).	з визначеними виплатами (DB –модель – defined benefit)
Інвестиційна діяльність	банківські депозити, облігації і акції українських підприємств, цінні папери	банківські депозити, зберігання на поточних рахунках, цінні папери

"Прихильники" страховиків наголошують, що за рахунок жорсткості нормативних вимог щодо забезпечення поточної платоспроможності, поєднання процесу нагромадження пенсійних коштів зі страховим захистом майнових інтересів клієнтів, досвіду і кадрової забезпеченості, наявності розвиненої інфраструктури, страхові компанії зі страхування життя об'єктивно є більш готовими до повноцінної діяльності в цій сфері.

Висновки. В Україні необхідно невідкладно та оперативно запроваджувати повноцінну пенсійну реформу, оскільки бюджет країни не витримає навантаження дефіциту Пенсійного фонду. Для цього потрібно терміново запровадити нагромаджувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Оскільки в Україні другий рівень нагромаджувальної системи ще не запроваджено, а третій фактично функціонує лише з 2004 р., активи накопичувальної пенсійної системи в Україні незначні. У розрахунку на душу населення цей показник становить лише 1,9 дол., тоді як у Польщі – 1 474 дол., у США – майже 33 тис. дол.¹.

Для запровадження другого рівня пенсійної системи необхідно прийняти відповідний закон, передбачивши тим спрямування частини обов'язкових страхових внесків із солідарної системи до недержавних пенсійних фондів.

Наступне важливе завдання – сприяти подальшому розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Серед чинників, які стримують розвиток

¹ В.Мельничук. Чому загрузла пенсійна реформа. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.eprav-da.com.ua/publications/2009/08/17/203807>

НПЗ в Україні, насамперед варто зазначити низьку інформованість громадян щодо пенсійної реформи, недовіру до фінансових інститутів та низькі доходи населення. Тому необхідно посилити рівень поінформованості населення щодо переваг НПЗ через запровадження відповідних інформаційно-освітніх програм у ЗМІ. Потрібно також покращити доступ громадян до інформації про результати діяльності недержавних пенсійних фондів та суб'єктів ринку фінансових послуг у сфері НПЗ.

В умовах слабкого рівня розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення доцільно створити умови для розвитку та однакові "правила гри" для всіх організацій, що беруть участь у цьому секторі, охоплюючи недержавні пенсійні фонди, страхові компанії і банки. Їх рівноправна конкуренція на фінансовому ринку сприятиме розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. І лише споживач має визначати кому доручати свої пенсійні заощадження.

З огляду на це, необхідно законодавчо закріпити рівноправність учасників системи НПЗ, зокрема:

- внести у Закон України "Про страхування" поняття "недержавне пенсійне страхування";
- законодавчо визначити в Законі України "Про недержавне пенсійне забезпечення" положення, згідно з яким за умови укладання договорів недержавного пенсійного страхування, страховик автоматично набуває статусу повноцінного учасника системи НПЗ, на якого поширюються всі зобов'язання щодо збереження пенсійних внесків у системі НПЗ;
- привести у відповідність з цими змінами положення податкового законодавства щодо пільгового оподаткування страхових внесків.

Література

1. **Закон України** "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 47-48. – 372 с.
2. **Закон України** "Про страхування" від 07.03.1996 р. (в ред. Закону від 04.10.2001 р.) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 7. – Ст.50.
3. **Бабірад М.М.** Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку / М.М. Бабірад, В.В. Оліярник // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 174-180.
4. **Бахмач А.** Недержавні пенсійні фонди: статистика, перспективи / А. Бахмач // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 9. – С. 14-15.
5. **Геєць В.М.** Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2009 році: негативні наслідки та засоби їх пом'якшення: наук.-аналіт. доп. / ред.: В.М. Геєць; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2009. – 159 с.
6. **Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах** / Міністерство праці та соціальної політики України. Пенсійний фонд України. Київ, 2009. – 75 с.
7. **Зелінська А.Ю.** Особливості діяльності страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення // Магістеріум. – Сер. Економічні студії. – 2009. – Вип. 35. – С. 12-17.
8. **Інформація** про стан і розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2008 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dfp.gov.ua/732.html>.
9. **Кириленко О.** Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: Світовий досвід та реальність України / О. Кириленко, А.Сидорчук // Світ фінансів. – 2005. – № 3-4. – С. 11-13.
10. **Лібанова Е.М.** Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку : монографія / Е.М. Лібанова, В.М. Новіков, О.В. Макарова, У.Я. Садова, Н.І. Андрусишин, Г.В. Герасименко, І.О. Курило, І.О. Крючкова, І.В. Крючкова, П.Б. Левін; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. – К., 2006. – 178 с.

11. Мальований М.І. Стан та проблеми розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1535>.

12. Сахацький В. Роль та місце страхування життя у системі недержавного пенсійного забезпечення // forINSURER.com за матеріалами "Страхова справа". – 2005. – № 1(17). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.forinsurer.com/public/06/01/24/2796>.

Демченко М.В. Современное состояние и проблемы развития негосударственного пенсионного обеспечения в Украине

Проанализированы результаты деятельности субъектов негосударственного пенсионного обеспечения (НПО) в Украине и осуществлена оценка их эффективности. Обоснована необходимость создания условий для развития всех участников системы НПО, включая негосударственные пенсионные фонды, страховые компании и банки, и законодательного закрепления их равноправия.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, пенсионное страхование.

Demchenko M.V. Current state and problems of development of non-state pension maintenance in Ukraine

The results of activity of the subjects to non-state pension maintenance (NPM) in Ukraine are analyzed and the assessment of their efficiency is provided. The necessity of creating conditions for the development of all the participants of the NPM system, including non-state pension funds, insurance companies and banks, and legal formalizing of their equal rights is outlined.

Keywords: non-state pension maintenance, non-state pension fund, retirement insurance.

УДК 338.23:336.74

Здобувач О.Ф. Дубовой; здобувач О.В. Кіндрат; доц. Б.І. Кабаці, канд. екон. наук – Львівська КА

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано вплив грошово-кредитного механізму на кількісні та якісні характеристики економічного зростання української економіки, на основі чого розроблено комплекс рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання. Встановлено, що регулювання структури грошової маси країни потрібно здійснювати в напрямі зменшення частки грошового агрегату у грошовій масі країни, що дасть змогу зменшити негативний вплив збільшення грошової маси на товарний попит та дасть змогу державі, шляхом застосування монетарних інструментів, вплинути на динаміку інфляційних процесів у країні.

Ключові слова: економічне зростання, державне регулювання економічного зростання, грошово-кредитне регулювання економіки, обсяг та структура грошової маси, інвестиції, інфляція, банківські резерви, кредити, депозити.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого економічного зростання є головною метою кожної країни. Досягти поставленої мети повинна держава шляхом застосування сукупності форм, що мають стимуляційний характер. Однією із найефективніших форм державного регулювання економічного зростання є грошово-кредитне регулювання.

Питання грошово-кредитного регулювання економічного зростання національної економіки досліджено у багатьох наукових працях. Цю пробле-